

**O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY TA'LIM,
FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI**

NAVOIY DAVLAT UNIVERSITETI

**BOSHLANG'ICH TA'LIM METODOLOGIYASI:
MUAMMO, TADQIQOT VA YECHIMLAR
mavzusidagi
Respublika ilmiy-amaliy anjuman materiallari**

**2025-yil 15-noyabr,
Navoiy shahri**

MAQOLLARNI NAZARIY TADQIQ ETISH

Kodirova Saodat Abdiraximovna
Boshlang'ich ta'lim metodikasi kafedrası
f.f.f.d.(PhD), dotsenti
Navoiy davlat universiteti
saodat.abduraximovna@gmail.com

Annotatsiya: Bu birliklarning mazmuni, shakli, nutqdagi o'rni, milliy va umuminsoniy xususiyatlarini ochib berish uchun bir qancha nazariy yondashuvlar ishlab chiqilgan. Har bir yondashuv maqollarning ma'no qatlamlariga turli nuqtai nazardan yondashadi, ularning serqirra mohiyatini yoritadi.

Kalit so'zlar: Tipologik, tematik-kompozitsion, intertekstual, stilistik.

Maqollarni tadqiq qilishda folkloristik nazariy yondashuvlar. Maqollar xalq og'zaki ijodining keng tarqalgan va qadimiy janrlaridan biri bo'lib, ularda xalqning hayot tajribasi, dunyoqarashi, ijtimoiy munosabatlari va axloqiy-estetik qarashlari aks etadi. Folklorshunoslik maqollarni mustaqil folklor janri sifatida o'rganadi: uning paydo bo'lishi, shakllanishi, funksiyasi, janrlararo bog'liqligi, ijodiy jarayoni va madaniy vazifalarini tadqiq etadi. Shu bois maqollarni tahlil etishda folklorga xos nazariy yondashuvlar asos bo'lib xizmat qiladi.

Tarixiy-genetik yondashuv. Bu yondashuv maqollarning paydo bo'lishi, tarixi, avlodlar orasidagi uzluksizlik va folklor an'analarning saqlanishini o'rganadi. Maqollar, odatda, tarixiy voqealar, turmush tajribasi va jamiyat taraqqiyoti bilan chambarchas bog'liq holda shakllangan bo'ladi. Misol: "Mehnat bilan yer ko'karar, Duo bilan – el" maqolida mehnatga ishonch, duo bilan bog'liq qadimiy e'tiqodlar aks etgan. Bunday tadqiq yondashuvining ahamiyati shundaki, arxetip obrazlar paydo bo'lish manbalari ochiladi; maqollarning og'zaki taraqqiyot zanjiri tiklanadi; ularning ilk tarkibiy modellari tavsiflanadi. Bu yondashuv B.Jo'rayevaning monografik ishi³¹da atroflicha tahlil qilinadi.

Janriy-struktur yondashuv. Folklorshunoslikda maqollar mustaqil janr sifatida tahlil etiladi va ularning janr xususiyatlari: qisqaligi, ma'noning zichligi, poetik strukturasi, og'zaki an'analarga bog'liqligi o'rganiladi. Xususiyatlari: yaqqol ritm va qofiya; antiteza va parallellikka asoslangan tuzilish; bir necha variantda mavjudligi ochib beriladi. Misol: "Boshing osmonga yetsa ham Yerga qarab yur" – kamtarlik, ehtiyotkorlikni targ'ib qiluvchi janr namunasi.

Funksional yondashuv. Maqollar faqat badiiy ifoda vositasi emas, balki ijtimoiy tartib, axloqiy nazorat va muloqotda ta'sir o'tkazuvchi funksional vosita sifatida qaraladi. Funksional yondashuv maqollarning turli vaziyatlarda qanday vazifa bajarishini tahlil etadi. Bunda maqollarning quyidagi vazifalari: axloqiy tarbiya; tanqid va nasihat; yashirin siyosiy yoki ijtimoiy fikr bildirish; ta'lim va madaniy kodni uzatish tahlil qilinadi. Misol: "Gapni katta gapirma, Nonni katta tishlama" – kamtarlikka da'vat etadi. M.Volfgan funksional yondashuvni shunday ta'riflaydi: "Og'zaki xalq ijodining turli janrlari (ertak, afsona, mif, latifa va topishmoq) orasida maqollar eng qisqa, ammo har doim ham eng sodda shakl emas. Maqollar insonning tajriba va kuzatuvlarini donolik durdonalariga aylantirib, shaxsiy munosabatlar va ijtimoiy hayotga oid tayyor fikrlar shaklida ifoda etish ehtiyojini qondiradi. Har qanday vaziyatga mos maqollar mavjud bo'lib, ular hayotning o'zi kabi qarama-qarshiliklarga to'la. Ma'lum bir vaziyatga to'g'ri tanlangan maqol aynan o'sha holatga juda mos tushadi va samarali formula sifatida xizmat qiladi. Jamiyatda maqollar og'zaki nutqda ham, yozma matnlarda ham insonlarga xizmat qiladi, tayyor og'zaki birliklar sifatida deyarli avtomatik tarzda yodga tushadi"³².

An'anaviylik va ijodkorlik munosabati. Folklorda an'ana va yangilik o'zaro bog'liq holda yuz beradi. Maqollar doimiy strukturasi va ramzlari bilan an'anaviy bo'lsa-da, ular har bir avlod, har bir ijodkor tomonidan qayta ishlanadi, mazmun jihatdan boyitiladi, variantlar yaratiladi. Misol: "Baliq boshidan sasiydi" maqolining zamonaviy variantlari matbuotda, siyosiy tanqidda faol qo'llanadi. Maqollarning zamon bilan birga yangilanishi ko'rinadi; maqol ijodida folklor subyektlari roli ochiladi.

31 Jo'rayeva B.M. O'zbek xalq maqollari shakllanishining lingvistik asoslari va pragmatik xususiyatlari: fil.fan.doktori (DSc) diss. – Samarqand, 2019. – 237 b.

32 Wolfgang M. Proverbs: A Handbook. Folk and Fairy Tales: A Handbook. D.L.Ashliman. Westport, Connecticut, London, 2004.

Tipologik yondashuv. Bu yondashuv turli xalq maqollaridagi umumiylik va farqlarni o'rganishga qaratilgan. Xususan, tipik obrazlar, universal mavzular, madaniy kodlarning o'xshashligi va individualliklari chuqur tahlil etiladi. Masalan, P.Bakirovning “Номинацентрические пословицы в разносистемных языках (на материале русского, узбекского и казахского языков)” nomli doktorlik dissertatsiyasida qiyosiy paremiologiyaning asosiy tamoyillari, usullari ishlab chiqilgan, maxsus tipdagi paremiologik birlik sifatida maqol maqomini o'rnatgan, boshqa paremiyalar orasida maqolning o'rni aniqlangan, maqollarni qiësiy o'rganish uchun nazariy zaruriyatlar, shuningdek, turli tizimdagi tillarning paremiologik birliklarini kompleks tahlil qilish taklif qilingan, rus, o'zbek va qozoq tillaridagi nominal markazli maqollarning semantikasi tavsiflanadi, uchta tilning nominal-markazli maqollarini tematik guruhlar bo'yicha tasniflash amalga oshirilgan, ko'p tizimli tillarda nominal markazli maqollar semantikasining qiyosiy xarakteristikasi berilgan. M.Temirovaning “O'zbek va qirg'iz xalq maqollari tipologiyasi” nomli dissertatsiyasida o'zbek va qirg'iz xalq maqollarining yaratilish tarixi va vujudga kelish omillari, xalq falsafiy va badiiy-estetik qarashlarining shakllanishida ijtimoiy-tarixiy va geografik muhit o'rni, shuningdek, o'zbek va qirg'iz xalq maqollarining struktural, poetik tipologiyasi masalalari yoritilgan, folklordagi eng kichik janr tadqiqi orqali o'zbek va qirg'iz maqollarining genetik mushtarakligi, o'ziga xoslik va farqli xususiyatlari asoslab berilgan. G.Ergashevaning “Ingliz va o'zbek tillari frazeologizm va paremiyalarida gender aspektining qiyosiy-tipologik tadqiqi” nomli dissertatsiya ishida ingliz va o'zbek tillarida gender ko'rsatkichli frazeologik birliklar hamda paremiyalarni qiësiy-tipologik, kognitiv va lingvomadaniy jihatdan tahlil qilingan³³. Z.R.Narmuratovning “Ingliz va o'zbek tillarida “ta'lim”, “ilm” konseptlariga oid paremalarning lingvomadaniy tadqiqi” nomli dissertatsiyasida ingliz va o'zbek tillaridagi ta'lim, ilm konseptli paremiologik birliklarni chog'ishtirib o'rganish orqali ularning lisoniy-madaniy jihatdan o'xshash va umumiy tomonlari tadqiq etilgan³⁴. Z.Yunusova fransuz, ingliz, rus tillari misolida maqollardagi lisoniy ziddiyatni tahlil qilsa³⁵, O.Igbolov ingliz va tojik tillari maqollari leksik-semantik xususiyatlarini tadqiq etgan³⁶. Da Zhenxin o'zbekcha va xitoycha maqollarning lingvistik tadqiq ustida ish olib borgan³⁷.

Xulosa. Demak, folkloristik yondashuv maqollarni faqat til birligi sifatida emas, balki madaniy-ijtimoiy institut, etnografik hujjat, axloqiy kodeks, estetik fenomen sifatida o'rganish imkonini beradi. Mazkur yondashuv maqollarni tarix, ijtimoiy kontekst va janr xususiyatlari doirasida tahlil qilishga imkon beradi. Bugungi kunda folklorshunoslikda integratsiyalashgan yondashuvlar, ya'ni folklor + lingvistika + madaniyatshunoslik uyg'unlashgan holda tadbiq etilmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Jo'rayeva B.M. O'zbek xalq maqollari shakllanishining lingvistik asoslari va pragmatik xususiyatlari: fil.fan.doktori (DSc) diss. – Samarqand, 2019. – 237 b.
2. Wolfgang M. Proverbs: A Handbook. Folk and Fairy Tales: A Handbook. D.L.Ashliman. Westport, Connecticut, London, 2004.
3. Темирова М. Ўзбек ва киргиз халқ мақоллари типологияси. Филол. фанлари фалсафа д-ри... дис. – Тошкент, 2018. – 166 б.
4. Ёргашева Г. Инглиз ва ўзбек тиллари фразеологизм ва паремияларида гендер аспектининг қиёсий-типологик тадқиқи. Филол. фанлари номзоди дисс. – Тошкент, 2011. – 164 б.
5. Юсупова З.А. Языковые аспекты реализации противопоставления в паремии (на материале французских, английских и русских пословиц): Дис... канд. филол. наук. – Уфа: БГУ, 2005. – 146 с.

³³ Темирова М. Ўзбек ва киргиз халқ мақоллари типологияси. Филол. фанлари фалсафа д-ри... дис. – Тошкент, 2018. – 166 б.

³⁴ Ёргашева Г. Инглиз ва ўзбек тиллари фразеологизм ва паремияларида гендер аспектининг қиёсий-типологик тадқиқи. Филол. фанлари номзоди дисс. – Тошкент, 2011. – 164 б.

³⁵ Юсупова З.А. Языковые аспекты реализации противопоставления в паремии (на материале французских, английских и русских пословиц): Дис... канд. филол. наук. – Уфа: БГУ, 2005. – 146 с.

³⁶ Игболов О.Ш. Лексико-семантический анализ особенностей пословиц и поговорок в таджикском и английском языках (на материале “Маснави маънави” Джалолуддина Руми): Дис... канд. филол. наук. – Душанбе, 2017. – 166 с.

³⁷ Da Zhenxin. O'zbekcha va xitoycha maqollarning lingvistik tadqiqi: filol. fan. fals. dokt. (PhD) disser. avtoref. – Toshkent, 2023. – 50 b.

6. Игболов О.Ш. Лексико-семантический анализ особенностей пословиц и поговорок в таджикском и английском языках (на материале “Маснави маънави” Джалолуддина Руми): Дис... канд. филол. наук. – Душанбе, 2017. – 166 с.
7. Da Zhenxin. O‘zbekcha va xitoycha maqollarning lingvistik tadqiqi: filol. fan. fals. dokt. (PhD) disser. avtoref. – Toshkent, 2023. – 50 b.

BOSHLANG‘ICH SINIF O‘QUVCHILARIDA TANQIDIY FIKRLASH, IJODKORLIK, MULOQOT VA HAMKORLIK KO‘NIKMALARINI RIVOJLANTIRISHDA INTERFAOL METODLARDAN FOYDALANISH

Ilmiy rahbar: Shopulatova Nasiba Umirovna
NIU Ijtimoiy-gumanitar fanlar kafedresi dotsent v.b.,
pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD)
Barnoqulova Marjona Bahodirovna
NIU Ijtimoiy-gumanitar fanlar kafedresi
Boshlang‘ich ta’lim yo‘nalishi 3-guruh talabasi

Bugungi kunda ta’lim jarayoni faqat bilim berish emas, balki o‘quvchini mustaqil fikrlaydigan, ijodkor, hamkorlikda ishlay oladigan, o‘z fikrini ravon ifoda eta oladigan shaxs sifatida shakllantirishni maqsad qiladi. Shu nuqtai nazardan tanqidiy fikrlash, ijodkorlik, muloqot va hamkorlik tamoyillariga asoslangan yondashuv ta’limning zamonaviy asosini tashkil etadi.

Tanqidiy fikrlash fikrlashning alohida turi bo‘lib, faktlarni tahlil qilish orqali xulosalar hosil qiladi. Ushbu konsepsiya murakkab va turli xil ta’riflarga ega, jumladan, xolis tahlil va faktlarni tekshirish. Tanqidiy fikrlash o‘z-o‘zini boshqaradigan, o‘zini o‘zi tarbiyalaydigan, o‘zini o‘zi nazorat qiladigan va o‘zini o‘zi to‘g‘irlaydigan fikrlash shaklidir. Uning zaruriy sharti ongni takomillashtirishning qat’iy me’yorlariga rozi bo‘lish va ularni hushyorlik bilan qo‘llashdir.

Ijodkorlik o‘quvchilarni yangicha fikrlashga, yangi g‘oya va yechim topishga yo‘naltiradi. Masalan, ona tili fanidan matn tahlilidan so‘ng o‘quvchilar o‘z fikrlarini bildirishlari mumkin.

Muloqot esa bolalar o‘z fikrini aniq, mantiqiy tarzda bayon etishni o‘rganishlaridir. Bu jarayonda fikr almashish, rol o‘ynash kabi interaktiv metodlar katta samara beradi.

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarini darsga qiziqtirish, ijodkorligini oshirish, hamkorlik va muloqotni rivojlantirish uchun darslarda turli xil didaktik o‘yinlar va metodlarda foydalanib dars o‘tgan samara beradi.

Quyida biz o‘quvchilarning tanqidiy fikrlashi, ijodkorlik, muloqot va hamkorlik ko‘nikmalarini rivojlantirishga xizmat qiladigan “Sinkveyn” metodini ko‘rib chiqamiz.

Ushbu metoddan o‘quvchilar fikrlash doirasini kengaytirish, mustaqil fikrlashga undash mumkin. Bunda “Sinkveyn” fransuz tilidan olingan bo‘lib, “besh qator” degan ma’noni bildiradi. 5ta qatordan tashkil opgan bo‘ladi; bir so‘z beriladi shu so‘zga oid 1-qatorga ot so‘z turkumiga oid bitta so‘z, 2-qatorga ikkita sifat so‘z turkumiga oid so‘z, 3-qatorga uchta fe’l so‘z turkumiga oid so‘z, 4-qatorga to‘rtta so‘zdan iborat gap, 5-qatorga sinonim yozish kerak bo‘ladi.

“Sinkveyn” metodi

Ustoz

1. Ot- muallim
2. Sifat- mehribon, donishmand
3. Fe’l- o‘rgatadi, tarbiyalaydi, bilim beradi
4. Gap- ustoz hayotga nur bag‘ishlaydi
5. Sinonim- Murabbiy

“Sinkveyn” metodidan kutiladigan natija:

- So‘z boyligini kengaytirish;
- Mavzuni chuqur anglashga yordam berish;
- O‘quvchilarni ijodiy yozuv malakasini oshirish;
- Tanqidiy va ijodiy fikrlashga undash;

“Insert” metodi

KASBIY NUTQ ETIKETI PEDAGOGIK KOMPETENSIYANING TARKIBIY QISMI SIFATIDA Davlatova Ra'no Haydarovna	170
O'QUVCHILARDA TANQIDIY FIKRLASH, IJODKORLIK, MULOQOT VA HAMKORLIK KO'NIKMALARINI RIVOJLANTIRISH	172
ONLAYN TA'LIMNING AFZALLIKLARI VA KAMCHILIKLARI Saidaxmedova Latofat Sodiq qizi.....	172
O'QUVCHILARNING BILISH FAOLLIGINI OSHIRISHDA LOYIHALASHTIRILGAN TA'LIMNING IMKONIYATLARI Abdusalomova Maftuna Sheraliyevna	173
MNEMONIKA MASHQLARI YORDAMIDA XOTIRANI MUSTAHKAMLASH Rajabova Afruza Saloxiddinovna.....	175
TO'G'ARAK MASHG'ULOTLARINI TASHKIL QILISHDA INNOVASION YONDOSHUV Tinishtikova Baljan Albertovna	176
BOSHLANG'ICH TA'LIMDA FANLARARO INTEGRATSIYA ASOSIDA ONA TILI VA O'QISH SAVODXONLIGINI INTEGRATIV O'QITISH BOBOYEVA IRODA	177
TEATR PEDAGOGIKASI VOSITASIDA TALABA-YOSHLARDA BADIY-KREATIVLIK KOMPETENSIYALARINI RIVOJLANTIRISHNING ZAMONAVIY METODLARI Axmedova Gulnoza Faxrutdin qizi	180
MARKAZIY OSIYODAGI TA'LIM TIZIMINI O'RGANISH VA SAYIDO NASAFIYNING KASB- HUNAR EGALARI TAVSIFI A.S.Sayitov.A.S.Sayitov	182
MAQOLLARNI NAZARIY TADQIQ ETISH Kodirova Saodat Abdiraximovna	185
BOSHLANG'ICH SINFI O'QUVCHILARIDA TANQIDIY FIKRLASH, IJODKORLIK, MULOQOT VA HAMKORLIK KO'NIKMALARINI RIVOJLANTIRISHDA INTERFAOL METODLARDAN FOYDALANISH Barnoqulova Marjona Bahodirovna.....	187
O'QUVCHILARDA TANQIDIY FIKRLASH, IJODKORLIK, MULOQOT VA HAMKORLIK KO'NIKMALARINI RIVOJLANTIRISHNIN PEDAGOGIK-PSIXOLOGIK ASOSLARI Ibodova Laylo Fazliddinovna	189
TARBIYAVIY FAOLIYAT TUSHUNCHASI VA UNING MAZMUN-MOHİYATI Sanayeva Surayyo Bobonazarovna, Jabborova Shaxina G'affor qizi.....	190
JADID TA'LIM FALSAFASIDA TA'LIM VA TARBIYA ZIYNATI Jurayeva Gulshanoy Turdiyevna	192
BOSHLANG'ICH TA'LIMDA INNOVATSION METODLAR ORQALI O'QUVCHILARNING IJODIY FAOLLIGINI SHAKLLANTIRISH Turdiqulova Maftuna Nurali qizi.....	195
BOSHLANG'ICH TA'LIMNI MODERNIZATSIYALASH JARAYONLARI VA TA'LIM SOHASIDAGI INTEGRATSION JARAYONLARNING QIYOSIY TAHLILI Amonova Zarnigor Fozil qizi	197
BOSHLANG'ICH SINFI O'QUVCHILARINI KASB-HUNARGA YONALTIRISH Yuldoshov Xolmurzo Davronovich	198
BOSHLANG'ICH SINFLARDA ELEKTRON DARSLIKLAR YORDAMIDA O'QITISHNING AFZALLIKLARI Islomova Gulnoza Ravshan qizi	200